

PRINCIPIUL TRADIȚIONAL ȘI PRINCIPIUL ETIMOLOGIC ÎN SCRIEREA LIMBII ROMÂNE

Monica HUȚANU

(Universitatea de Vest din Timișoara)

Ortografia oricărei limbi se întemeiază pe câteva principii esențiale, care se completează și care îi determină caracterul propriu. Principiile ortografice au avut, la început, rol activ în crearea normelor ortografice; pe baza lor se propune, se selectează și, în final, se impune o formă convențională (dar nu arbitrară). Selecția ține seama de un principiu sau de altul, în funcție de momentul istoric, de concepția științifică a vremii, de chestiuni politice sau sentimentale. Astăzi însă, când putem vorbi de limbi literare încheiate, principiile ortografice „nu au decât rolul mai modest de clasificare a tipurilor de relații dintre codul scris și cel sonor”¹.

Numărul și denumirea principiilor ortografice diferă de la cercetător la cercetător. G. Beldescu, în *Ortografia actuală a limbii române*, prezintă principiul fonetic-fonematic, principiul silabic, principiul morfologic, principiul sintactic, tradiția și etimologia²; Th. Hristea vorbește despre principiile fonetic, tradițional-istoric (etimologic), morfologic, sintactic și simbolic³. Mioara Avram

¹ Pârvu Boerescu, *Principiile ortografiei și literele alfabetului românesc*, în „Academica”, II (1992), nr. 4, p. 9.

² G. Beldescu, *Ortografia actuală a limbii române*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, p. 13-18.

³ Th. Hristea, cap. *Principiile ortografiei românești actuale*, în *Sinteze de limba română*, ediția a III-a revăzută și din nou îmbogățită, București, Editura Albatros, 1984, p. 187-197.

analizează principiile fonetic (fonematic sau fonologic), silabic, morfologic, sintactic (logic sau sintactico-lexical), etimologic sau tradițional-istoric, simbolic și estetic⁴. Ion A. Florea prezintă principiile fonetic (fonologic), silabic, morfologic, sintactic, tradițional-istoric și simbolic⁵, iar Mirela-Ioana Borchin descrie principiile fonologic, morfologic, sintactic, etimologic și simbolic⁶.

Pe o poziție deosebită, care ține seama de finalitatea principiilor, și nu de rolul lor în selectarea normei ortografice, se află Flora Șuteu și Elisabeta Șoșa, care consideră că „în forma ei actuală, ortografia românească are la bază *un singur principiu, cel corectiv-funcțional* (s.a.). Acest principiu îmbină concepțiile fonografică și funcțională. Prin scriere se urmărește: a) *corectarea pronunțării, în sensul unificării ei supradialectale*; b) *corectarea formelor gramaticale, în sensul integrării lor într-un sistem funcțional supradialectal*; c) *orientarea scrierii și pronunțării noilor achiziții lexicale spre forme specifice limbilor moderne occidentale, adaptate ca atare la sistemul flexiunii nominale românești* (s.a.)“.⁷ Concepția celor două cercetătoare e inedită în lingvistica românească, fiind apropiată de cea întâlnită în lingvistica franceză, dar ea nu explică suficient structura și țesătura ortografiei românești, care are și alte aspecte decât cele menționate.

Enumerarea concepțiilor teoretice referitoare la principiile ortografiei relevă o terminologie ezitantă, fluctuantă. În lucrările dedicate ortografiei românești și criteriilor pe care aceasta se întemeiază se vorbește, în general, despre un principiu ortografic unic care le înglobează pe cel tradițional și pe cel etimologic: principiul tradițional-istoric (numit și etimologic sau tradiționalist)⁸. Credem însă că cele două principii au prea puține în comun pentru a se justifica tratarea lor împreună și că trebuie să acceptăm că ortografia limbii române respectă în unele situații tradiția grafică, în altele etimologia cuvântului, chiar dacă se întâmplă ca acestea să coincidă și chiar dacă, uneori, tradiția e motivată etimologic.

⁴ Mioara Avram, *Probleme ale alcătuirii unui nou îndreptar ortografic al limbii române*, în LR, XXIV (1975), nr. 4, p. 283-284.

⁵ Ion A. Florea, *Principiile ortografiei românești actuale*, în *Ortografia limbii române. Trecut, prezent, viitor*, Iași, Institutul European, 1992, p. 54-60.

⁶ Mirela-Ioana Borchin, *Manual de ortografie și punctuație*, [Timișoara], Editura Excelsior Art, 2005, p. 207-235.

⁷ Flora Șuteu, Elisabeta Șoșa, *Ortografia limbii române. Dicționar și reguli*, București, Floarea Darurilor Saeculum, 1996, p. 254.

⁸ V. *supra*.

Spre deosebire de ortografia limbilor engleză sau franceză, în cazul cărora scrierea tradițională se caracterizează printr-o „fosilizare“, „anchilozare“⁹ a unor grafii care, altădată, erau folosite pentru a nota pronunțarea reală, în limba română principiul tradițional se referă la conservarea grafică a unei modalități de scriere care nu respectă pronunțarea, nici pe cea de azi, nici pe cea din trecut. Grafiile tradiționale nu au suport fonetic: nu scriem așa cum vorbim, ci scriem așa cum am învățat, așa cum au scris cei de dinaintea noastră¹⁰. Tradiția este factor de continuitate față de trecut, iar respectarea ei asigură funcția de comunicare a codului scris.

Tradiția se referă, în primul rând, la respectarea unei modalități de scriere caracteristice textelor scrise cu slove chirilice. Conform principiului tradițional, în cazul pronumelor personale *eu, el, ea, ei, ele*, precum și în cel al unor forme flexionare ale verbului *a fi (ești, este, e, eram, erai, era, eram, erați, erau)*, vocala inițială este, în pronunțare, preiotată¹¹. În sistemele de scriere cu alfabet latin pe care le propun, reprezentanții Școlii Ardelene și, mai târziu, cei ai curentului latinist îl folosesc, în aceste cuvinte, pe *e-*, pe care îl preiau din scrierea cu slove chirilice. Dacă la cărturarii ardeleni folosirea literei este motivată și etimologic, astăzi putem vorbi de o normă bazată exclusiv pe respectarea unei tradiții grafice. Rostirea cu *e* (destul de frecventă astăzi) „trădează o «cultură recentă», un iz de carte neasimilată sau o afectare“¹², dar poate fi și un indiciu al prestigiului scrierii și al influenței pe care scrierea o are asupra pronunțării. În alte cuvinte însă, precum *ied, iederă, ieftin, iele, ienibahar, ienupăr, iepure, ierbar, ierta, ieși* etc., tradiția lasă loc principiului fonematic, care impune notarea iotului inițial¹³.

⁹ Emanuel Vasiliu, *Scrierea limbii române în raport cu fonetica și fonologia*, București, Editura Universității din București, 1999, p. 21-22.

¹⁰ De aceea, se poate afirma că „o ortografie fundamental fonetic-fonematică, așa cum este cea a limbii române, ajunge să fie într-un fel, treptat, și tradițională“ (G. Beldescu, *op. cit.*, p. 159).

¹¹ Fenomenul preiotării, caracteristic limbii române, este explicat de Viorica Pamfil „prin acțiunea factorilor interni — tendința fonetică generală a limbii de a mări volumul vocalelor în poziție forte (inițiale de cuvânt sau de silabă), la care s-ar putea admite pentru extinderea fenomenului și acțiunea factorilor externi (influența slavă).“ V. Viorica Pamfil, *Vechimea și originea preiotării în limba română*, în StUBB. Series Philologia. Fasciculus 2, XVIII (1973), p. 19-24.

¹² V. V. Șerban, Fr. Király, V. Țăra, *Limba română contemporană*, fascicula a IV-a, *Fonetică*, ediția a II-a, (cap. *Ortografia*), Timișoara, TUT, 1974, p. 169.

¹³ Sub influența neologismelor, unele dintre aceste cuvinte sunt scrise, greșit, cu *e* inițial (în special cele mai puțin folosite): „Atât doar că, mai des și mai mult decât s-ar cuveni, aici se toarnă și piper, și paprica, și *enibahar*, și altele.“ www.evz.ro (21 aug. 2004)

Sucesiunea *i + a, e* creează frecvent un hiat aparent: *ia: familia, apropia; ie: familie, apropie*. Și în această situație se poate vorbi de preiotarea vocalelor și de existența unor diftongi, iar nenotarea iotului ține tot de tradiția grafică, întâlnindu-se și în textele scrise cu slove chirilice¹⁴.

Principiul tradițional se aplică și în cazul diftongului inițial [ua], redat grafic prin *oa: oaie, oameni, oaste, oală, oară, oaspete*. Nerespectarea principiului fonematic se datorează, și aici, tradiției de scriere, întâi a celei cu slove chirilice, apoi a celei cu litere latine. Sistemele ortografice cu litere latine folosesc semnul grafic *o* pentru notarea acestui diftong: *osele, homenii* (la Samuil Micu, *Carte de rogacioni pentru evlavia homului chrestin*, p. 6 și 8); *hora, hoste* (Samuil Micu, Gheorghe Șincai, *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae* (1780), p. 15); *órequare, ómeni, óre, óstea* (Petru Maior, *Dialog pentru începutul linbei română întră nepot și unchi*, p. 62, 66, 72, 90). Dacă latinizării recurgeau la aceste forme cu intenția declarată de a apropia, grafic, limba română de limba latină, astăzi, motivația etimologică primară este uitată, intenția de respectare grafică a etimonului nu mai există, fiind înlocuită de necesitatea respectării tradiției.

Un al doilea criteriu de delimitare a principiului tradițional de cel etimologic îl constituie existența unor particularități care nu se pot motiva etimologic. Limba latină nu cunoștea articolul; acesta apare ca o particularitate a limbilor romanice. Deși articolul hotărât masculin *-l* (< lat. *illud*) a dispărut în pronunțarea limbii române (vocala finală *u* e suficientă, la nivel oral, pentru marcarea opoziției articulat — nearticulat), el este încă notat în scris, lucru impus de tradiția de scriere și, evident, nu de etimon¹⁵.

Tradiția, impusă prin școală, prin cărți, este motivată uneori etimologic. De aceea, credem că un al treilea criteriu ar putea fi dat de existența unui anume fenomen (motiv etimologic) în cuvinte vechi, în derivate și în compuse. În unele neologisme intrate în limba română la începutul secolului al XX-lea (în special din limba franceză), asurzirea consoanei sonore urmate de o consoană surdă nu este notată. Pentru comoditatea articulării, în grupurile consonantice *bs, bt, bț*, prin asimilare, consoana bilabială se pronunță la fel ca echivalentul său surd [p]: *absent, absolvi, abstract, absurd, abține, abțibild, observa, obstacol*,

¹⁴ G. Beldescu, *op. cit.*, p. 69-72, *passim*.

¹⁵ G. Beldescu afirmă că notarea articolului hotărât nu e un dezacord între ortografie și ortoepie, pentru că articolul hotărât se pronunță în exprimarea solemnă, academică, adică exact în varianta limbii literare pe care trebuie s-o urmeze ortografia. *V. op. cit.*, p. 145.

obseda, obtuz, obține, substantiv, substanță, subtil, dar norma ortografică cere păstrarea grafică a lui *b*. Deși acest fenomen poate fi pus pe seama acțiunii principiului etimologic, faptul că apare în cuvinte vechi (*obște, subt, (a) subția, subțire*), dar și în cuvinte compuse (*subscrie, subsuoară, subtext*) demonstrează că selectarea unei norme bazate pe principiul etimologic a fost întărită de existența unei tradiții de scriere.

Situația este identică la neologismele în care nu se notează grafic asimilarea parțială a consoanei dentale *n* atunci când face parte din grupurile consonantice *ny, nf: anvelopă, inventa, invincibil, anfiladă, inferior*. Existența normei în cuvinte vechi (*învăța, învărti, înfige*) și în cuvinte derivate (*învălmăși, învălui, învechi, înfometa, înfumura*) ne determină să punem și grafiile de acest tip pe seama unei tradiții de scriere.

Spre deosebire de principiul tradițional, care conservă anumite forme inconștient și prin analogie, principiul etimologic presupune redarea grafică a cuvintelor în așa fel încât originea lor să fie vizibilă; se respectă grafia originală a cuvintelor sau se încearcă adoptarea unei forme cât mai apropiate de cea a etimonului¹⁶. Scrierea etimologică cere, așadar, introducerea unui sistem nefolosit încă sau revenirea la un sistem la care s-a renunțat¹⁷ și presupune o activitate conștientă, dirijată spre recuperarea formei grafice a etimonului.

În istoria limbii române se poate vorbi de două tipuri de etimologism: unul care este specific perioadei de început a scrierii limbii române cu caractere latine și unul care acționează astăzi și impune scrierea neologismelor ca în limba de origine. Cele două tipuri de etimologism, și în mod special cel de-al doilea, se bucură astăzi de un adevărat prestigiu.

Primul tip de etimologism este specific sfârșitului secolului al XVIII-lea și secolului al XIX-lea aproape în întregime, perioadă caracterizată de o diversitate de sisteme de scriere, de frământări și controverse privind introducerea scrierii cu alfabet latin. Cărturarii Școlii Ardelene și, mai târziu, cei aparținând curentului latinist susțin apelul la limba latină în stabilirea unei ortografii: fiecare sunet trebuia notat prin litera corespunzătoare din alfabetul latin, iar dacă aceasta nu există (ca în cazul sunetelor [ă], [î], [ș], [ț], [č], [ğ]), litera folosită trebuia să fie cea originală, descoperită fie în etimon, fie în alte forme gramaticale ale aceluiași

¹⁶ G. Beldescu, *op. cit.*, p. 160.

¹⁷ V. Șerban, Fr. Király, V. Țăra, *op. cit.*, p. 165.

cuvânt. Fiecare semn grafic are, în această perioadă, „o dublă funcție: a) semn al unui sunet-tip, și b) semn al originii acestui sunet-tip“¹⁸.

Motivele pentru care principiul etimologic era preferat în scriere erau în principal extralingvistice. Apropiind limba română cât mai mult de limba latină, învățații din Școala Ardeleană demonstrau latinitatea limbii române, lucru ce servea intereselor lor naționale: românii sunt urmași direcți ai romanilor și deci ar trebui să aibă statut de stăpâni, și nu de națiune tolerată în Transilvania¹⁹.

Prestigiul etimologismului, care i-a asigurat acestuia o viață atât de lungă²⁰, a rămas, în unele cazuri, intact. Doar astfel se explică hotărârea din 1992 a Academiei Române, privind revenirea la notarea sunetului [î] prin două semne grafice diferite, *â* și *î*, precum și impunerea formelor verbale *sunt*, *suntem*, *sunteți*, nemotivate istoric. Prestigiului etimologismului i se adaugă în acest caz și ideea conform căreia, după 1953, litera *î* „a devenit simbolul impunerii, într-un context ideologic opresiv, a schimbării stării de conștiință a latinității, cu o alta, cu conștiința «înrudirii» cu popoarele slave învecinate“²¹. Extrapolând, se subînțelege că *â* este, dimpotrivă, simbol al latinității, iar folosirea sa ar demonstra că limba română e o limbă romanică²². Analiza etimologică demonstrează însă că sunetul [î] poate proveni, în limba română, din *a* latin: *câmp* (< *campus*), *i* latin: *râu* (< *rivus*), *e* latin: *vânt* (< *ventus*), *o* latin: *fântână* (< *fontana*), *u* latin: *adânc* (< *aduncus*), dar poate apărea și în cuvinte de alte origini sau în onomatopee, în care, așadar, nu poate fi considerat semn al latinității: *sfânt* (sl.), *vârf* (sl.), *bâlci* (magh.), *cântar* (tc.), *câr*, *hâr*, *zvâr*²³.

¹⁸ Flora Șuteu, *Influența ortografiei asupra pronunțării literare românești*, București, EA, 1976, p. 75.

¹⁹ V. Ștefan Munteanu, Vasile D. Țăra, *Istoria limbii române literare. Privire generală*, ediție revizuită și adăugită, București, Editura Didactică și Pedagogică, [1983], p. 142-154.

²⁰ Abia după 1881 principiul etimologic începe să piardă în fața argumentelor solide ale fonetismului, reprezentat de Titu Maiorescu. Referitor la cauzele „înfrângerii“ etimologismului, v. Doina David, *Limbă și cultură (Româna literară între 1880 și 1920. Cu privire specială la Transilvania și Banat)*, Timișoara, Ed. Facla, 1980, p. 28-48.

²¹ Pârvu Boerescu, *op. cit.*, p. 11.

²² Este evident însă că un străin care nu acceptă latinitatea limbii române nu se va lăsa convins de un semn grafic. Ideea este exprimată plastic de Theodor Hristea: „...a încerca să redemonstrăm latinitatea limbii noastre prin complicarea ortografiei înseamnă a forța uși care sunt larg și de multă vreme deschise“. V. Theodor Hristea, *Pledoarie pentru scrierea cu î (din i)*, în LR, XLI (1992), nr. 1-2, p. 39.

²³ V. Carmen-Gabriela Pamfil, *Etimologismul românesc*, în *Ortografia limbii române. Trecut, prezent, viitor*, Iași, Institutul European, 1992, p. 27. Ținând seama de originea multiplă a sunetului [î], autoarea afirmă, pe bună dreptate, că scrierea cu *â* și cu *î* „nu este o concesie făcută etimologismului, cum s-a susținut adesea, ci unui pseudoetimologism, păgubitor pentru cultura română.“ (*op. cit.*, p. 28).

Reforma ortografiei este motivată, aşadar, extralingvistic: „În 1953, limba română a fost poluată, iar noi avem astăzi capacitatea să înlăturăm această poluare printr-un act de cea mai mare importanţă naţională”.²⁴ Ortografia din 1953 (şi rectificarea din 1965) sunt considerate rămăşiţe comuniste care trebuie înlăturate, deoarece *Introducerea la Micul dicţionar ortografic* din 1953 vorbeşte despre lucrarea lui Stalin şi despre asemănarea fonetică dintre română şi rusă. Se uită însă faptul că asemenea „rame” ideologice²⁵ erau necesare în acei ani şi nu se ţine seama de realul progres pe care l-a făcut ortografia românească în urma adoptării normelor din 1953 şi 1965²⁶.

Cel de-al doilea tip de etimologism acţionează astăzi şi se referă la scrierea conformă cu etimonul a neologismelor, în special a celor recente, care nu au avut timp să se adapteze normelor fonetice şi grafice ale limbii române. De asemenea, se scriu etimologic împrumuturile folosite rar sau doar în limbajele de specialitate, cele care conţin sunete nespecifice limbii române, greu de redat grafic, precum şi citatele lexicale.²⁷ În asemenea situaţii, principiul etimologic presupune acţiunea voită a vorbitorului de a respecta un model de scriere şi de pronunţare cultă şi intră în contradicţie cu tradiţia de scriere şi cu principiul fonematic (se folosesc grafeme etimologice chiar dacă fonemul poate fi redat prin literele alfabetului românesc: *kilogram, quarc, wolfram, ytriu*).

O caracteristică a limbii române actuale o constituie preferinţa vorbitorilor pentru cuvântul străin în general, preferinţă care, la nivel grafic, se manifestă prin păstrarea formei grafice a neologismului. Odată cu apariţia celei de-a doua ediţii

²⁴ Mihai Drăgănescu, *Ortografia limbii române: cu Hasdeu, Măiorescu, Puşcariu şi Rosetti*, în *Eseuri*, Bucureşti, EA, 1993, p. 182-183, *apud* Andrei Avram, *Titu Măiorescu şi „restrângerea” principiului fonetic în ortografie*, în LR, XLIII (1994), nr. 3-4, p. 151.

²⁵ Cum le numeşte Dumitru Irimia în intervenţia sa de la masa rotundă „Ortografia limbii române — trecut, prezent, viitor”, publicată în volumul *Ortografia limbii române. Trecut, prezent, viitor*, p. 64-65. V. şi intervenţia Mioarei Avram, p. 99 şi a lui Stelian Dumitrăcel, p. 106.

²⁶ În lucrarea *Îndreptarea Îndreptării ortografice, ortoepice şi de punctuaţie* (Iaşi, Ed. Junimea, 2003, p. 88-93), Ion Coja susţine introducerea unor noi norme în scrierea cu *â* şi *î*, norme care ar întări mai mult principiul etimologic: *â* în *ânger* şi *Ândrea* (pentru că provin din *angelus*, respectiv *Andreas*), *î* în *dînsul*, *a rîde*, *rîpă*, *rîu*, *sîn*, *vîrtute* (pentru că etimonul conţine sunetul şi litera *i*), *î* în derivatele şi în formele flexionare ale verbelor de conjugarea a IV-a terminate în *î* (*hotărît*, *hotărîtor*, *tărînd*, *tărîş*), precum şi în cuvinte în care *î* alternează cu *i* (*cuvînt* — *cuvinte*; *vînd* — *vindem*), în ultimele două situaţii urmărindu-se respectarea principiului morfologic. Lingvistul bucureştean consideră că „a scrie cu *î* [şi cu *â*, n.m.] în asemenea cuvinte nu înseamnă a complica regulile scrierii, ci înseamnă pur şi simplu să ai încredere în inteligenţa minimă necesară cuiva care se află în situaţia de a nota în scris *propria sa vorbire* (s.m.)” (*op. cit.*, p. 92). Este evident însă că în vorbire nu există două sunete diferite, deci nu ar trebui să existe două semne grafice diferite.

²⁷ V. G. Beldescu, *op. cit.*, p. 165-166.

a *Dicționarului ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române* (DOOM₂) putem aduce argumente suplimentare referitoare la ceea ce am numit prestigiu etimologismului²⁸. Dacă prima ediție a dicționarului (DOOM₁) recomandă frecvent forma adaptată fonetic și grafic a neologismelor, în cea de-a doua ediție se revine, în numeroase cazuri, la forma etimologică:

- DOOM₁: *bil*; DOOM₂: *bill* (< engl. *bill*)
- DOOM₁: *bluf*; DOOM₂: *bluff* (< engl. *bluff*)
- DOOM₁: *bungalov*; DOOM₂: *bungalow* (< engl. *bungalow*)
- DOOM₁: *cnocaut*; DOOM₂: *knockout* (< engl., *knock-out*)
- DOOM₁: *cnocdaun*; DOOM₂: *knockdown* (< engl. *knock-down*)
- DOOM₁: *cocher*; DOOM₂: *cocker* (< engl. fr. *cocker*)
- DOOM₁: *confeti*; DOOM₂: *confetti* (< it., fr. *confetti*)
- DOOM₁: *dandi*; DOOM₂: *dandy* (< engl. *dandy*)
- DOOM₁: *feldvebăl*; DOOM₂: *feldwebel* (< germ. *Feldwebel*)
- DOOM₁: *fenix*; DOOM₂: *phoenix* (< fr. *phénix*, lat. *phoenix*)
- DOOM₁: *forhend*; DOOM₂: *forehand* (< engl. *forehand*)
- DOOM₁: *grisai*; DOOM₂: *grisaille* (< fr. *grisaille*)
- DOOM₁: *grom*; DOOM₂: *groom* (< engl., fr. *groom*)
- DOOM₁: *hipi*; DOOM₂: *hippy* (< engl. *hippy*)
- DOOM₁: *jac*; DOOM₂: *jack* (< engl. *jack*)
- DOOM₁: *jaz*; DOOM₂: *jazz* (< engl. *jazz*)
- DOOM₁: *jazband*; DOOM₂: *jazzband* (< engl., fr. *jazz-band*)
- DOOM₁: *luping*; DOOM₂: *looping* (< engl., fr. *looping*)
- DOOM₁: *moto*; DOOM₂: *motto* (< it. *motto*, germ. *Motto*)
- DOOM₁: *parching*; DOOM₂: *parking* (< engl. *parking*)
- DOOM₁: *poanter*; DOOM₂: *pointer* (< fr., engl. *pointer*)
- DOOM₁: *poantilism*; DOOM₂: *pointillism* (< fr. *pointillisme*)
- DOOM₁: *poantilist*; DOOM₂: *pointillist* (< fr. *pointilliste*)
- DOOM₁: *risling*; DOOM₂: *riesling* (< germ *Riesling*, fr. *riesling*)
- DOOM₁: *șalanger*; DOOM₂: *challanger* (< engl., fr. *challenger*)

²⁸ Poziția privilegiată a principiului etimologic astăzi a fost observată de Mirela-Ioana Borchin: „Starea actuală din zona îmbogățirii vocabularului prin împrumuturi, văzută ca fidelitate dusă până la servilism față de etimon, ne permite să vorbim de o învigorare a etimologismului și, în consecință, de o necesitate de a reconsidera locul principiului etimologic în rândul principiilor ortografiei românești“. V. *op. cit.*, p. 233.

DOOM₁: *scheting*; DOOM₂: *skating* (< engl., fr. *skating*)

DOOM₁: *șimi*; DOOM₂: *shimmy* (< engl. *shimmy*)

DOOM₁: *taim-aut*; DOOM₂: *time-out* (< engl. *time-out*)

DN₃: *hailaif*; MDN: *hailaif*; DOOM₂: *high-life* (< engl. *high-life*).

Re-etimologizarea cuvintelor la nivel grafic („o tentativă de a întoarce cursul unui râu de la vărsare spre izvor²⁹) se petrece, în general, în cazul unor cuvinte împrumutate din limba engleză, dar nu numai (v. *confetti*, *feldwebel*, *grisaille*, *motto*, *pointillism* etc.). Prima ediție a *Dicționarului ortografic, ortoepic și morfologic* recomandă, în toate cazurile de mai sus, formele adaptate normelor de scriere și de pronunțare românești. Aceste forme însă nu s-au impus (unele dintre ele erau, chiar de la început, artificial adaptate limbii române), iar norma actuală recomandă scrierea lor etimologică și pronunțarea ca în limba de origine. Motivele sunt, și aici, extralingvistice: orgoliul vorbitorilor cunoscători ai limbii de origine a neologismelor, snobismul, caracterul internațional al unora dintre termeni³⁰ au făcut ca împrumuturile să-și păstreze forma originală. În plus, tendința actuală este de evitare a adaptării grafice, deoarece „aceasta pare un semn de incultură, de stâlcire a cuvintelor, preferându-se conservarea grafiei etimologice³¹.

Alteori, sunt acceptate atât grafia conformă cu etimonul, cât și cea adaptată; în general, sunt mai frecvente cazurile în care forma etimologică este cea preferată:

DOOM₁: *bos*; DOOM₂: *boss / bos* (< engl. *boss*)

DOOM₁: *brec*; DOOM₂: *break / brec* (< engl. *break*)

DOOM₁: *bricabrac*; DOOM₂: *bric-à-brac / bricabrac* (< fr. *bric-à-brac*)

DOOM₁: *cliring*; DOOM₂: *clearing / cliring* (< engl., fr. *clearing*)

DOOM₁: *cocteil*; DOOM₂: *cocktail / cocteil* (< engl., fr. *cocktail*)

DOOM₁: *derbi*; DOOM₂: *derby / derbi* (< engl., fr. *derby*)

DOOM₁: *ghem*; DOOM₂: *game / ghem* (< engl. *game*)

DOOM₁: *judocan*; DOOM₂: *judocan / judoka* (< fr. *judoka*)

DOOM₁: *penalti*; DOOM₂: *penalty / penalti* (< fr., engl. *penalty*)

DOOM₁: *pocher*; DOOM₂: *pocher / poker* (< fr., engl. *poker*)

²⁹ Ștefan Munteanu, *Etimologie și uz semantic*, în *Scrieri alese*, [Cluj-Napoca], Clusium, 2003, p. 22. Autorul se referă la re-etimologizarea stilistică a cuvintelor în opera scriitorilor și a filozofilor.

³⁰ Adriana Stoichițoiu-Ichim, *Vocabularul limbii române actuale: dinamică, influențe, creativitate*, București, ALL, 2001, p. 96.

³¹ Rodica Zafiu, *Împrumuturile în DOOM-2*, www.romlit.ro (22 iunie 2005).

DOOM₁: *rosbif*; DOOM₂: *rosbif / roast beef* (< fr. *rosbif*, engl. *roast beef*)

DOOM₁: *rugbi*; DOOM₂: *rugbi / rugby* (< engl., fr. *rugby*)

DOOM₁: *smeș*; DOOM₂: *smeș / smash* (< engl., fr. *smash*).

Exemplilor date mai sus li se adaugă, evident, mulțimea împrumuturilor recente scrise etimologic. Nu ne-am propus însă o analiză a tuturor neologismelor neadaptate, ci doar să remarcăm importanța principiului etimologic în scriere, concretizată, în cazurile de mai sus, în schimbarea normei.

Cele două tipuri de etimologism descrise mai sus au în comun dorința cărturarilor și a vorbitorilor de a demonstra grafic originea (reală sau închipuită) a cuvintelor. De aceea, credem că cel mai important criteriu de delimitare a celor două principii (tradițional și etimologic) este *intenția* explicită de a respecta grafic etimonul. Dacă intenția de respectare a formei originare e prezentă, normele grafice sunt impuse de principiul etimologic. Formele care nu sunt impuse, astăzi, prin acțiuni deliberate și conștiente, îndreptate spre recuperarea sau spre impunerea variantei grafice apropiate de etimon, țin de tradiția de scriere, chiar dacă, uneori, coincid cu etimonul.

BIBLIOGRAFIE

- AVRAM, Andrei, *Titu Maiorescu și „restrângerea“ principiului fonetic în ortografie*, în LR, XLIII (1994), nr. 3-4, p. 151-156.
- AVRAM, Mioara, *Probleme ale alcătuirii unui nou îndreptar ortografic al limbii române*, în LR, XXIV (1975), nr. 4, p. 279-288.
- BELDESCU, G., *Ortografia actuală a limbii române*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984.
- BOERESCU, Pârvu, *Principiile ortografiei și literele alfabetului românesc*, în „Academica“, II (1992), nr. 4, p. 8-11.
- BORCHIN, Mirela-Ioana, *Manual de ortografie și punctuație*, [Timișoara], Editura Excelsior Art, 2005.
- COJA, Ion, *Îndreptarea Îndreptarului ortografic, ortoepic și de punctuație*, Iași, Editura Junimea, 2003.
- DAVID, Doina, *Limbă și cultură (Româna literară între 1880 și 1920. Cu privire specială la Transilvania și Banat)*, Timișoara, Editura Facla, 1980.
- FLOREA, Ion A., *Principiile ortografiei românești actuale*, în *Ortografia limbii române. Trecut, prezent, viitor*, Iași, Institutul European, 1992, p. 51-64.
- HRISTEA, Theodor, *Pledoarie pentru scrierea cu î (din i)*, în LR, XLI (1992), nr. 1-2, p. 37-40.

- HRISTEA, Theodor, cap. *Principiile ortografiei românești actuale*, în *Sinteze de limba română*, ediția a III-a revăzută și din nou îmbogățită, București, Editura Albatros, 1984, p. 187-197.
- MAIOR, Petru, *Dialog pentru începutul linbei română întră nepot și unchi*, în *Lesicon românesc-lătinesc-unguresc-nemțesc*, Buda, 1825.
- MICU, Samuil, *Carte de rogacioni pentru evlavia homului chrestin*, 1779.
- MICU, Samuil, ȘINCAI, Gheorghe, *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*. Studiu introductiv, traducere și note de Mircea Zdrengea. Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1980.
- MUNTEANU, Ștefan, *Etimologie și uz semantic*, în *Scrieri alese*, [Cluj-Napoca], Clusium, 2003, p. 19-28.
- MUNTEANU, Ștefan, ȚĂRA, Vasile D., *Istoria limbii române literare. Privire generală*, ediție revizuită și adăugită, București, Editura Didactică și Pedagogică, [1983].
- PAMFIL, Carmen-Gabriela, *Etimologismul românesc*, în *Ortografia limbii române. Trecut, prezent, viitor*, Iași, Institutul European, 1992, p. 19-29.
- PAMFIL, Viorica, *Vechimea și originea preiotării în limba română*, în StUBB. Series Philologia. Fasciculus 2, XVIII (1973), p. 19-24.
- STOICHIȚOIU-ICHIM, Adriana, *Vocabularul limbii române actuale: dinamică, influențe, creativitate*, București, ALL, 2001.
- ȘERBAN, V., KIRÁLY, Fr., ȚĂRA, V., *Limba română contemporană*, fascicula a IV-a, *Fonetică*, ediția a II-a, (cap. *Ortografia*), Timișoara, TUT, 1974.
- ȘUTEU, Flora, *Influența ortografiei asupra pronunțării literare românești*, București, EA, 1976.
- ȘUTEU, Flora, ȘOȘA, Elisabeta, *Ortografia limbii române. Dicționar și reguli*, București, Floarea Darurilor Saeculum, 1996.
- VASILIU, Emanuel, *Scrierea limbii române în raport cu fonetica și fonologia*, București, Editura Universității din București, 1999.
- ZAFIU, Rodica, *Împrumuturile în DOOM-2*, www.romlit.ro (22 iunie 2005).
- DN₃ = MARCU, Florin, MANECA, Constant, *Dicționar de neologisme*, ediția a III-a, București, EA, 1978.
- DOOM₁ = *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, ediția I, București, EA, 1982.
- DOOM₂ = *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*. Ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, Editura Univers Enciclopedic, 2005.
- MDA = *Micul dicționar academic*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2001-2003.

THE TRADITIONAL PRINCIPLE AND THE ETYMOLOGICAL PRINCIPLE IN ROMANIAN

Abstract

The theoretical papers describing the Romanian orthography discuss the etymological (or traditional-historical) principle, which, among other principles, determines its specificity. Our paper tries to demonstrate that this principle has to be split into two different ones, the traditional principle and the etymological principle. The most important criterion used for distinguishing between them is the existence of intention. Traditional forms may coincide, unintentionally, with the etymon, but etymological forms are always based on a strong intention of preserving the etymon.